

Mato ZOVKIĆ

EKLEZIOLOGIJA DEKLARACIJE DOMINUS IESUS*

Sažetak

*Ekleziologija DI podređena je nauku o jedincatosti Krista i o njoj pobliže govore poglavlja četvrto, peto i šesto ovog dokumenta učiteljstva. Autor se zaustavlja na poglavlju četvrtom u kojem je riječ o jedincatosti i jedinstvu Crkve te petom u kojem se govori o uskoj povezanosti Crkve s kraljevstvom Božjim. Mjerilo pune crkvenosti jesu krštenje i valjana euharistija. U tom smislu DI tumači izraz *subsistit* iz LG 8. Crkva je neraskidivo vezana s kraljevstvom Božjim kojemu predstavlja klicu i početak, ali nije istovjetna s njime. Papa u Redemptoris Missio 17 i DI u 19,2 upozoravaju na opasnost "regnocentrizma" ili "teocentrizma" pri dijalogu s nekršćanskim religijama. Autor ne vidi te opasnosti među teolozima Crkve u Hrvata. Zajedno s nekim drugim katoličkim teolozima i crkvenim prelatima, autor predbacuje DI izvjesnu krutost, jer formulira obvezatne istine vjere o Kristu i Crkvi ne vodeći dovoljno računa o već postignutim rezultatima ekumenskog i medureligijskog dijaloga.*

Najprije izražavam radost što su dopisnici profanih novina u Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini neposredno nakon izlaska i predstavljanja Deklaracije *Dominus Iesus* u Rimu, početkom rujna 2000., pisali o protestima katolika i odijeljenih kršćana protiv ovog dokumenta. To je dovelo do pisanja u Glasu Koncila o njemu,¹ zatim do niza članaka u teološkim časopisima² te

* Predavanje održano na kolokviju Deklaracija *Dominus Iesus* 23. studenoga 2002. na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu. Deklaracija se u tekstu navodi skraćeno: DI. - *Napomena urednika.*

¹ *Glas Koncila* prikazao je sadržaj DI u br. 38, 2000 (od 17. rujna), str. 5. U istom godištu dakovački profesor dogmatike dr. Đuro Hranić (sada pomoćni biskup) analizirao je u nizu nastavaka cijeli dokument.

² Usp. R. PERIĆ, "Dominus Iesus. Deklaracija o jedincatosti i spasotvornoj univerzalnosti Isusa Krista i Crkve", u: *Vrhbosnensia* 4 (2000/2), 329-339; I. FUČEK, "Uz Deklaraciju *Dominus Iesus - Gospodin Isus*", u: *Obnovljeni život* 55 (2000/4), 513-531; L. MARKEŠIĆ, "Istina u pluralizmu svijeta. Prikaz deklaracije 'Gospodin Isus' - o jedincatosti i spasiteljskoj univerzalnosti Krista i Crkve", u: *Bosna franciscana* 13 (2000), 3-14; Chr. SCHÖNBORN, "Dominus Iesus i medureligijski dijalog", u: *Crkva u svijetu* 37 (2002/2), 119-130.

brzog prijevoda na hrvatski,³ dok drugi dokumenti čekaju godinama ili nikako ne budu prevedeni. Sa svojim bivšim profesorom Bonaventurom Dudom dijelim naime mišljenje da dokumente Pape i rimskih dikasterija trebamo čitati, a ne samo hvaliti ih.

Moram početi jednim doživljajem. Tijekom prošle godine, kada se reakcija na Deklaraciju među nezadovoljnim katoličkim i nekatoličkim teolozima počela slijegati, više puta dolazio je u Sarajevo anglikanski svećenik Donald Reeves koji vodi humanitarnu organizaciju Soul of Europe, što djeluje na području Republike Srpske. Spremao je studijski susret vjerskih predstavnika i političara iz BiH u Coventryju, Engleska, kao jedan od koraka na putu pomirenja i ponovne uspostave povjerenja u BiH. Kako je na taj susret zvao i našeg nadbiskupa, više puta sam s njime razgovarao prigodom njegovih pohoda vjerskim poglavarima Sarajeva. Jednom sam ga upitao, kako on i njegova Crkva doživljavaju ekleziologiju Deklaracije *Dominus Iesus* u kojoj su krštenje i valjana euharistija prikazani kao ključ pune crkvenosti. On zna da katoličko crkveno učiteljstvo ne priznaje valjanost biskupskog i svećeničkog redjenja kod anglikanaca. Poplavio je od bijesa te uzvratio da anglikanci odbacuju svaku raspravu o tome da im mi katolici određujemo, jesu li oni Crkva ili ne. Ubrzo se smirio i rekao da je *Dominus Iesus* težak udarac ekumenizmu, ali da anglikanci neće zbog te deklaracije prekidati suradnju s katolicima niti se isključivati iz ekumenskih pothvata u kojima sudjeluju i katolici. Tako je otprilike prokomentirao i vrhovni poglavar Anglikanske crkve, kenterberijski nadbiskup dr. George Carey.⁴

Od šest kratkih poglavlja ove Deklaracije tri поближе razrađuju ekleziološka pitanja: četvrto jedincatost i jedinstvo Crkve (br. 16-17), peto blisku povezanost Crkve i kraljevstva Božjega (br. 18-19) te šesto odnos Crkve prema nekršćanskim religijama (br. 20-22). Imajući u vidu druga

³ KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Dominus Iesus. Deklaracija o jedincatosti i spasenjskoj univerzalnosti Isusa Krista i Crkve*, Dokumenti 125, prev. Slavko Antunović, KS, Zagreb 2000.

⁴ U izjavi od 5. rujna 2000. rekao je: "Ponavljanjem starog gledišta Rimokatoličke Crkve o položaju drugih kršćanskih Crkava, ovaj dokument ne donosi ništa novo. Međutim, on ni ne odražava potpuno dublje shvaćanje koje je dostignuto ekumenskim dijalogom i suradnjom kroz minulih trideset godina... Na jednom važnom susretu istaknutih anglikanaca i rimokatolika u Torontu početkom ove godine kojemu sam ja predsjedao zajedno s kardinalom Cassidyem postigli smo divni napredak u slaganju o nizu pitanja te predložili novu Zajedničku komisiju da ovaj program dalje provodi. Crkva Engleske i široka Anglikanska zajednica dakako nikako ne prihvaća da bi u njoj sveti red i euharistija bili defektni u bilo čemu. Ona vjeruje da je sastavni dio jedne, katoličke i apostolske Crkve Kristove, jer u ime Kristovo služi i svjedoči ovdje i diljem svijeta." Izvorni tekst objavljen u knjizi: S. J. POPE - C. HEFLING (izd.), *Sic et Non. Encountering 'Dominus Iesus'*, Orbis Books, Mayknoll, New York 2002., str. 27.

predavanja ovog našeg kolokvija, ograničavam se na krštenje i valjanu euharistiju kao mjerilo pune crkvenosti, zatim na autentično tumačenje izraza "subsistit" iz LG 8 te na povezanost Crkve i kraljevstva Božjega.

Krštenje i euharistija - mjerilo pune crkvenosti

Enciklikom *Mystici corporis Christi* 1943. god. papa Pio XII. načinio je prijelaz od juridičke ekleziologije poslijetridentskog razdoblja na više biblijsko i pastoralno poimanje Crkve. U njoj je istaknuo kako su krštenje, cjelovita vjera i hierarhijsko zajedništvo ključ *članstva* u Crkvi: "Među udove Crkve pak stvarno treba ubrojiti samo one koji su primili kupelj preporodenja i ispovijedaju pravu vjere, a nisu sami sebe žalosno otcijepili od cjeline tijela, niti ih je zakonita vlast isključila zbog vrlo teških prekršaja" (br. 3802).⁵ Iako katolički biskupi i teolozi tada još nisu priznavali da su na neki način u Crkvi i krštenici koji ne priznaju rimokatoličku hijerarhiju, ovaj papa kaže: "Nije svaki počinjeni grijeh po svojoj naravi takav da bi odcjepljivao čovjeka od tijela Crkve, makar bio i teški, kao što su raskol ili krivovjere ili otpad od vjere. Njih naime ne napušta svaki život, premda su griješeći izgubili Božju ljubav i milost, ali ipak zadržavaju vjeru i kršćansko ufanje" (br. 3803).

U ekleziologiji Drugog vatikanskog sabora (1962.-1965.) prevagnulo je načelo o Crkvi kao narodu Božjem koji nastavlja Kristovo poslanje među različitim narodima svijeta. Crkva je sveopći sakrament spasenja i narod Božji među narodima svijeta. Zato je u Dogmatskoj konstituciji o Crkvi nakon prvog poglavlja, gdje je riječ o otajstvu Crkve kao znaka i sredstva spasenja u Božjem planu, drugo naslovljeno: "Božji narod" a tek nakon njega slijede poglavlja o hijerarhijskom ustrojstvu Crkve, o vjernicima laicima, zatim o općem pozivu na svetost, o redovnicima, o eshatološkom usmjerenju putujuće Crkve te o Majci Isusovoj u otajstvu Crkve.⁶

Sabor uči da se vjernici "po krštenju uključuju u Crkvu" (LG 11) te da nužnost pridruženja Crkvi izlazi iz potrebe vjere i krštenja (LG 14). Zato "Crkva zna da je zbog više razloga povezana s onima koji su kršteni te nose kršćansko ime" (LG 15). "Oni koji u Krista vjeruju i koji su

⁵ H. DENZINGER - P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka Vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoredu*, Karitativni fond UPT, Đakovo 2002., str. 707. Brojevi 3800-3822, str. 707-714 donose izvratke iz te enciklike.

⁶ Uz nepreglednu literaturu na stranim jezicima, usp. na hrvatskom komentar LG: R. BRAJČIĆ i dr., *Dogmatska konstitucija o Crkvi*, I-II, FTI, Zagreb 1977. i 1981. M. ZOVKIĆ, *Crkva kao narod Božji. Katolička ekleziologija*, KS, Zagreb 1976.

ispravno primili krst, nalaze se u nekom, mada ne savršenom zajedništvu s Katoličkom Crkvom" (UR 3,1). Krst je "sakramentalni vez jedinstva među onima koji su njime preporodeni", ali on vodi "k cjelovitom ucjep-ljenju u euharistijsko zajedništvo" (UR 22).

Nadalje Sabor uči da je "liturgija vrhunac kojemu teži sva djelatnost Crkve i ujedno izvor iz kojega teče sva njezina snaga" (UR 10). Osobito je "euharistijska žrtva izvor i vrhunac cijeloga kršćanskog života" (LG 11). Mi katolici vjerujemo da su Papa i biskupi nasljednici apostolskog zbora u službi vjerskog poučavanja, posvećivanja i vodenja u Crkvi, da je episkopat punina sakramenta reda te da je biskup "upravitelj milosti vrhovnog svećeništva, osobito u Euharistiji, koju sam prinosi ili se brine da se ona prinosi i po kojoj neprekidno Crkva živi i raste. Ova se Kristova Crkva nalazi uistinu u svim zakonitim mjesnim zajednicama vjernika, koje se, ukoliko su u vezi sa svojim pastirima i same u Novom zavjetu nazivaju crkvama... U svakoj zajednici koja učestvuje oko oltara pod svetom službom biskupa, pokazuje se simbol one ljubavi i jedinstva Mističnog Tijela, bez kojega ne može biti spasenja. U tim zajednicama, iako su često malene ili su raspršene, prisutan je Krist po čijoj se moći združuje jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva" (LG 26). Kako euharistija sadrži "svekoliko duhovno dobro Crkve, to jest samoga Krista", ona je "izvor i vrhunac cjelokupne evangelizacije" te "središte zajednice vjernika" (PO 5). Zato možemo s pravom govoriti o euharistijskoj ekleziologiji u duhu Drugog vatikanskog sabora.⁷ U euharistijskoj ekleziologiji poznato je načelo: "Ecclesia facit liturgiam et liturgia facit Ecclesiam - Crkva slavi liturgiju a liturgija izgrađuje Crkvu."⁸

Toliko o Crkvi koja se po krštenju konstituira a po euharistiji izgrađuje prema učenju biskupa na Drugom vatikanskom saboru. Od eklezioloških dokumenata poslijesaborskog učiteljstva važno je spomenuti *Zvršni referat* izvanredne sinode biskupa iz 1985. god. u kojem je jedan dio naslovljen "Crkva kao zajedništvo". U njemu je istaknuto da je "ekleziologija komunije - zajedništva središnja i temeljna misao u koncilskim dokumentima", zasnovana na Novome zavjetu i tradiciji Crkve, naglašeno jedinstvo i mnogoobličnost u Crkvi te svi pozvani na

⁷ Usp. Bruno FORTE, *La chiesa nell'eucaristia. Per un'ecclesiologia eucaristica alla luce del Vaticano II*, M. D'Auria Editore Pontificio, Napoli 1975.

⁸ Usp. nauku crkvenih otaca o tom načelu, Achille M. TRACCIA, "La perennità dell'assioma Ecclesia facit Liturgiam et Liturgia facit Ecclesiam. Osmosi tra pensiero dei Padri", u: Sergio FELICI (ur.), *Ecclesiologia e catechesi patristica. 'Sentirsi Chiesa'*, LAS, Roma 1982., str. 255-294.

sudjelovanje i suodgovornost.⁹ Kongregacija za nauk vjere izdala je 1993. god. Pismo o poimanju zajedništva, s posebnim osvrtom na ekumenske odnose.¹⁰ U ovom dokumentu istaknuto je da crkveno zajedništvo ima vertikalnu ili nevidljivu te horizontalnu ili vidljivu dimenziju (br. 3-4), da je euharistija središte zajedništva, da crkvenost teče od univerzalne Crkve na lokalne crkvene zajednice a ne obratno, da su pravoslavne Crkve sačuvala najviše zajedništva zato što imaju valjanu euharistiju i hijerarhiju, a ranjenost je dublja u odnosima s "onim crkvenim zajednicama koje nisu sačuvala apostolsko nasljedstvo i valjanu euharistiju" (br. 17). Ista kongregacija uputila je 30. lipnja 2000. biskupima "Napomenu o izrazu 'Sestrinske Crkve'" u kojoj je istaknuto da partikularne Crkve mogu jedna drugu nazivati sestrinskom Crkvom, ali sveopća Crkva nije jedna od sestrinskih nego majka svih partikularnih Crkava.¹¹ U zaključku je rečeno: "Može se govoriti o *sestarskim Crkvama* u pravom smislu, također i obzirom na katoličke i nekatoličke partikularne Crkve; može se također partikularna Rimska Crkva nazvati *sestrom svih partikularnih Crkava*. Ali se ne može ispravno govoriti da je *Katolička Crkva sestra* jedne partikularne Crkve ili skupine Crkava. Ne radi se samo o pitanju izraza nego iznad svega o poštivanju temeljne istine katoličke vjere, to jest istine o jedincatosti Crkve Isusa Krista. Stoga treba izbjegavati kao mogućnost nesporazuma i teološke zbrke uporabu formule '*naše dvije Crkve*' što bi, ako se primijeni na Katoličku Crkvu i pravoslavne Crkve zajedno (ili na jednu pravoslavnu Crkvu) nagoviještalo plural ne samo na razini partikularnih Crkava nego i na razini Crkve jedne, svete katoličke i apostolske, kako isповijedamo u Vjerovanju, pa bi njezino stvarno postojanje tako bilo zamračeno" (br. 11).

Prije nego prijedemo na neke vidove ekleziologije Deklaracije *Dominus Iesus*, podsjetimo se da ovaj dokument Papa jest odobrio, ali on ostaje dokument jednog od rimskih dikasterija, ne Papin.¹² Nadalje je iz

⁹ Usp. DRUGA IZVANREDNA BISKUPSKA SINODA, *Završni dokumenti*, Dokumenti 78, KS, Zagreb 1986., str. 20-27.

¹⁰ CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Litterae 'Communicationis notio' ad Catholicae Ecclesiae Episcopos de aliquibus aspectibus Ecclesiae prout est communio*, 28. maji 1992., u: AAS 85 (1993), 838-850. Služio sam se latinskim tekstom i talijanskim prijevodom iz *Enchiridion Vaticanum 13. Documenti ufficiali della Santa Sede 1991-1993*, Edizioni Dehoniane, Bologna 1995., str. 926-953.

¹¹ "Nota della Congregazione per la dottrina della fede. L'espressione Chiese sorelle", u: *Il Regno documenti* (Bologna) 17/2000, str. 537-538.

¹² Usp. F. A. SULLIVAN, "Introduction and ecclesiological issues", u: S. J. POPE - C. HEFLING (izd.), *Sic et Non. Encountering 'Dominus Iesus'*, str. 47-56. On kaže: "Deklaracija Kongregacije za nauk vjere s tako snažnom papinskom potvrdom svakako ima važnost te je svi članovi Katoličke Crkve trebaju ozbiljno uzimati. Ona ipak osta-

povoda i svrhe dokumenta jasno da u njemu ekleziologija ovisi od kristologije: "Hermeneutsko načelo koje je *conditio sine qua non* za pošteno i točno čitanje ovog dokumenta jest da je ono što je kazano o Crkvi izvedeno iz onoga što je rečeno o Kristu. Ekleziologija je izvedenica iz kristologije a daljnje ispitivanje ove kristološke podloge dokumenta pokazuje da mu je neodvojiva podloga teologija objave. Tako svatko tko želi brižno tumačiti deklaraciju ima na raspolaganju tri sloja značenja: teologiju objave, kristologiju i ekleziologiju."¹³ S tog stajališta, za naše pitanje ključna je rečenica u DI br. 4: "Trajni misionarski navještaj Crkve danas je izložen opasnosti relativističkih teorija koje nastoje opravdati religijski pluralizam ne samo *de facto* nego također *de jure* (ili načelno). Kao posljedica toga počinje se smatrati kao su prevladane neke istine kao što su: definitivnost i punina objave Isusa Krista... sveopće posredovanje spasenja po Crkvi, nerazdvojjivost - premda i uz određeno razlikovanje - Božjega kraljevstva, Kristova kraljevstva i Crkve, subzistencija jedne Kristove Crkve u Katoličkoj Crkvi." Već iz ovog uvodnog teksta o povodu Deklaracije razvidno je podsjećanje na katoličko vjerovanje i učenje o ovisnosti Crkve kao zajednice odzavanih na vjeru u Krista i institucije od samog Krista Gospodina koji je vrhunaska i eshatonska poruka Božja svijetu. Sve što Crkva jest i treba sve više postajati jest snagom Krista i njegova Duha.

U četvrtom poglavlju DI počinje odsjek o Crkvi. Kongregacija mu je dala naslov: "Jedincatost i jedinstvo Crkve". Time je izražena vjera Crkve o sebi samoj: Iako jest narod Božji među narodima svijeta, s aspekta spasenja nije jedna od, nego jedincata zato što je sačuvala svu nauku i sakramente Krista koji je sakrament susretanja s Bogom. Odvojeno od Rimokatoličke Crkve postoje doduše zajednice krštenih koji vjeruju u Krista, ali je Crkva ontološki jedna i svi krštenici trebaju težiti za jedinstvom vjere i bitnih crkvenih struktura.

U br. 16 Deklaracija uči da je Crkva nerazdruživo vezana uz Krista Gospodina, izvodeći to iz novozavjetnih metafora o Crkvi-Tijelu Kristovu te Crkvi-zaručnici Kristovoj. Stoga je "istina katoličke vjere jedincatost Crkve koju je Krist ustanovio". Ovo je rečeno tradicijskim jezikom katoličke teologije, ali je opće poznato da je povijesni Isus pozvao svoje sunarodnjake na obraćenje radi nastupa kraljevstva Božjega (Mk 1,14-15)

je dokument Kongregacije, ne samoga Pape i stoga ima manji stupanj važnosti od papinih enciklika. Npr. u pitanjima koja se odnose na ekumenizam manje je važna od enciklike *Ut unum sint*" (str. 47).

¹³ A. A. AKINAWA, "A timely reaffirmation and clarification of Vatican II", u: S. J. POPE - C. HEFLING (izd.), *Sic et Non. Encountering 'Dominus Jesus'*, str. 169-178, citat na str. 170-171.

te otpočeo pokret sveopćeg okupljanja raspršene djece Božje (Iv 11,50-53). Njegovi povijesni svjedoci, Dvanaestorica i njihovi suradnici, propovijedali su izvan Svete Zemlje riječi i djela Isusova na grčkom, ljudima grčke kulture pa se iz njihova naviještanja razvila Crkva kao zajednica i kao institucija. Deklaracija dalje kaže u br. 16 da su katolici dužni vjerovati kako "postoji povijesni kontinuitet - ukorijenjen u apostolskom nasljedstvu - između Crkve koju je Krist ustanovio i Katoličke Crkve". Pri tome se poziva na dogmatsku konstituciju *Lumen gentium* br. 8, 18, 20 te dekret *Unitatis redintegratio* br. 3, 14 i 15. Mi katolici vjerujemo da je biskup Rima nasljednik Petra kao pročelnika zbora Dvanaestorice a pojedini biskupi na čelu s Papom nasljednici su apostolskog zbora u službi poučavanja, posvećivanja i pastirskog vođenja. To izričemo teološkim pojmom *successio apostolica - apostolsko nasljedstvo*.

U skladu s time Deklaracija priznaje valjanost krštenja kojim se pojedinci pridružuju Kristu i Crkvi i kod onih kršćana koji odbijaju zajedništvo s apostolskim nasljednicima te time ostaje otvorena za ekumensku ekleziologiju Sabora:¹⁴ "S druge strane, crkvene zajednice koje nisu očuvale valjani episkopat te izvornu i cjelovitu bit euharistijskog otajstva, nisu Crkve u pravom smislu; no ipak oni koji su kršteni u tim zajednicama, krštenjem su pritetelovljeni Kristu i zbog toga su u nekom, premda nesavršenom zajedništvu s Crkvom. Krštenje samo po sebi smjera cjelovitom rastu života u Kristu po cjelovitom ispovijedanju vjere, Euharistiji i punom zajedništvu u Crkvi" (br. 17). U bilješkama se poziva na UR 3 i 22. Krštenje su vrata kroz koja vjernici ulaze u Crkvu (usp. LG 14,1 i 15,1) i Deklaracija u tome ostaje vjerna slovu i duhu Sabora, ali ne preuzima augustinovsku kategorija pripadanja Crkvi "tijelom" ili "srcem" prema kojoj krsnoj milosti trebamo odgovarati mišlju riječju i djelom. U ovakvom, stupnjevitom pridruženju Crkvi "na različite načine svrstavaju se (*ordinantur*) u Božji narod" i oni koji "još nisu primili Evanđelje".¹⁵ Nije isto govoriti o članstvu u Crkvi jednom zauvijek i o stupnjevitom pripadanju Crkvi, jer time ostavljamo prostor za katoličku poniznost te otvorenost za dobro i plemenito kod kršćana nekatolika.

¹⁴ Od brojne literature, usp. G. CERETI, *Per un'ecclesiologia ecumenica*, Edizioni Dehoniane, Bologna 1996.

¹⁵ Usp. tumačenje LG 15 i 16, R. BRAJČIĆ - M. ZOVKIĆ, *Dogmatska konstitucija o Crkvi*, I, FTI, Zagreb 1977., str. 290-307. Usp. F. LAWRENCE, "There's wideness in God's mercy", u: S. J. POPE - C. HEFLING (izd.), *Sic et Non. Encountering 'Dominus Iesus'*, str. 89-95. Autor je presbiterijanac te zamjera priređivačima Deklaracije što ne citiraju LG 16 i vidi u dokumentu dva osnovna nedostatka: ignorira dijalog Crkve i svijeta otvoren enlcikikom Pavla VI. *Ecclesiam suam* i Pastoralnom konstitucijom *Gaudium et spes* te zadržuje Božje milosrde prema svim ljudima.

Pavao u Prvoj Korinćanima uči da se euharistijom kao spomen činom Kristove smrti i uskrsnuća te svetom gozvom krštenika Crkva hrani i izgrađuje (usp. I Kor 10,14-22; 11,17-34; 14,20-40; 16,1-4.15-22). Na toj novozavjetnoj crti Deklaracija ističe sa Saborom da su apostolsko nasljedstvo i valjana euharistija bitni za punu crkvenost: "Crkve koje nisu u potpunom zajedništvu s Katoličkom Crkvom, a s njome ostaju povezane najtješnjim vezama kao što su apostolsko nasljedstvo i valjana Euharistija prave su mjesne Crkve... Zapravo elementi ove već dane Crkve postoje u svojoj punini u Katoličkoj Crkvi a nepotpuno u drugim zajednicama" (br. 17). Ovo znači da su među odijeljenim kršćanima Crkva u najpotpunijem smislu samo pravoslavci zato što prema kriterijima katoličke teologije imaju valjano zaređene biskupe i prezbitere kao slavitelje valjane euharistije. Anglikanci vjeruju u potrebu biskupskog i svećeničkog reda za predsjedanje valjanoj euharistiji, ali je jedna katolička komisija u vrijeme pape Leona XIII. ustanovila da su prekinuli apostolsko nasljedstvo u nizu redanja.

Kad govorimo o euharistijskom obilježju Crkve, ne smijemo se zaustaviti samo na valjanosti. Valjano zaređeni biskup ili prezbiter mogu predsjedati euharistiji bez dostatne osobne pripreve, loše izgovarati molitve i čitati evanđelje, uspavljivati vjernike svojom homilijom. S druge strane, vidio sam da se protestanti temeljito spremaju za svoje bogoslužje riječi te da njihovi vjernici na tim bogoštovnim činima doživljavaju susret s Bogom i bližnjima. "Jedan način da dodemo do pozitivnog vrednovanja bio bi uravnotežiti naglasak koji je u dokumentu dan valjanosti predstojničke službe u tim zajednicama tako što ćemo dovoljno uočavati očitu plodnost kod njih. Kakav god postojao nedostatak obzirom na sveti red, ne možemo sumnjati u milost i spasenje koji stoljećima bivaju priopćavani propovijedanjem riječi Božje i drugim kršćanskim pothvatima u Anglikanskoj i Protestantskim crkvama. Trebamo imati na umu da je stvar institucije 'punina' koju *Dominus Jesus* pripisuje Katoličkoj Crkvi, punina *sredstava* milosti a to nije isto što i punina same milosti. Ne nijeće se drugim kršćanskim zajednicama da, možda i uz pomanjkanja u redu sredstava, mogu dostići viši stupanj zajedništva s Kristom u vjeri, nadi i ljubavi nego brojne katoličke zajednice. Sredstva milosti trebaju biti dobro upotrebljavana da bi postigla učinkovitost, a samo posjedovanje punine sredstava nije garancija da će biti dobro upotrebljavana."¹⁶

¹⁶ F. A. SULLIVAN, *nav. članak*, str. 56.

Subzistiranje Crkve Kristove u Rimokatoličkoj Crkvi

Poznato je da LG 8 izlaže nauk o Crkvi kao vidljivoj i duhovnoj stvarnosti, zajednici vjere i vidljivom organizmu, hierarhijskoj instituciji i mističnom Tijelu Kristovu. Te dvije stvarnosti su jedna cjelina "sastavljena od ljudskog i božanskog elementa". Kako Crkva nije tek neka zamišljena ili idealna vrednota, u tom kontekstu Sabor uči da Kristova Crkva *subsistit* u Katoličkoj Crkvi pod vodstvom Petrova nasljednika i biskupa sjedinjenih s njime. Naši službeni prevoditelji ovaj mudro smišljeni teološki izraz jednostavno su prerekli s "nalazi se", a R. Brajčić i niže potpisani ponudili su verziju "postoji" uz obrazloženje.¹⁷ Saborski teolog Francis A. Sullivan prevodi s "continues to exist - nastavlja postojati".¹⁸ Time su oci Drugog vatikanskog sabora unijeli korekturu u nauk Pija XII. iz enciklike *Mystici Corporis* da Crkva Kristova jest Katolička Crkva. Htjeli su pokazati kako iskreno prihvaćaju ekumenizam, oslanjajući se na preporuke Ivana XXIII. da razdvojeni kršćani trebaju više cijeniti ono što ih ujedinjuje nego upirati prstom na ono što ih razdvaja.

Imajući na umu taj saborski tekst te priopćenje Kongregacije za nauk vjere o knjizi Leonarda Boffa Crkva: *karizma i moć* iz 1985. god. Deklaracija kaže: "Ova Crkva, ustanovljena i uređena na ovom svijetu kao društvo nalazi se (*subsistit in*) u Katoličkoj Crkvi, kojom upravljaju nasljednik sv. Petra i biskupi s njime sjedinjeni. Izrazom *subsistit in* Drugi vatikanski koncil želio je uskladiti dvije doktrinalne tvrdnje: s jedne strane da se postojanje Kristove Crkve, unatoč podjelama među kršćanima, nastavlja u punini samo u Katoličkoj Crkvi, i s druge da se izvan njezina organizma nalaze mnogi elementi posvećenja i istine, tj. u Crkvama i crkvenim zajednicama koje još uvijek nisu u punom jedinstvu s Katoličkom Crkvom. Međutim, u odnosu na ove posljednje, treba reći da njihova punina dotječe iz same punine milosti i istine što je povjerena Katoličkoj Crkvi" (br. 16). Novo je u odnosu na saborski tekst "plene existere pergere", u talijanskom izdanju "continua ad esistere pienamente", u engleskom izdanju "continues to exist fully". Ova formulacija pobudila je dosta oštrih kritika od strane katoličkih teologa jer je neki razumijevaju kao sužavanje saborskog učenja.¹⁹

¹⁷ Usp. R. BRAJČIĆ - M. ZOVKIĆ, *nav. djelo*, str. 162-171.

¹⁸ F. A. SULLIVAN, *nav. članak*, str. 52.

¹⁹ Sullivan u navedenom članku kaže da je Kongregacija popravila svoju izjavu iz 1985. god. povodom Boffove knjige izrazom *plene existere pergere* (latinski tekst), *continua ad esistere pienamente* (talijanski tekst). Usp. priloge B. J. HILBERATH, "'Dominus Iesus' und die Texte des Zweiten Vatikanischen Konzils" te J.-H. TÜCK, "Zur Kritik der 'pluralistischen Ekklesiologie' - Anmerkungen zu *Dominus Iesus* 16 und 17", u: M.

Kardinal Kasper u kritičkom osvrtu na smjele formulacije DI, bez obazrivosti prema ekumenskom i medureligijskom dijalogu, izrazio je žaljenje što konačni tekst nije dostavljen na konzultaciju Papinskom vijeću za promicanje jedinstva kršćana. On je držao predavanje na plenarnom zasjedanju vijeća kojemu predsjedava, održanom od 12. do 17. studenog 2001. s glavnom temom "Komunikacija kao dar i obveza - Analiza rezultata i budućnost ekumenskog istraživanja".²⁰ Stranicu i pol (formata A-4) predavanja posvetio je izrazu "subsistit". Uočivši da DI dodaje saborskom tekstu "*potpuno nastavlja postojati samo*", zaključuje da Deklaracija ne tvrdi kako crkvene zajednice koje su proizašle iz reformacije nisu Crkve, ali imaju drugačije shvaćanje Crkve i ne žele biti Crkva u katoličkom smislu riječi. Zatim nastavlja kako katoličko shvaćanje jedinstva Crkve nije tek zbroj lokalnih Crkava koje bi bile područja ili pokrajine jedne Crkve. Lokalne su Crkve slika jedne i sveopće, iz nje rastu: "Jedna Crkva je zbiljska u komuniji lokalnih Crkava, ali ne raste iz nje, jer je unaprijed dana i subzistira u Katoličkoj Crkvi."²¹ Zatim upozorava kako je teza o unaprijed darovanom i zadanom jedinstvu "oprečna postmodernom mentalitetu o fundamentalnom pluralizmu prema kojemu nema više jedne istine nego samo mnoštvo istina. Stoga je teško predstaviti katolički stav u javnim raspravama. Moglo bi se reći da katolička ekleziologija plovi vjetrom suprotnim od duha našeg vremena... Cijeli problem valja gledati u svjetlu katoličkog shvaćanja odnosa između Isusa Krista i Crkve. Nijansirano izražavanje pomoću *subsistit in* upućuje na to da postoji osjetljivi odnos između Isusa Krista i Crkve. Krist i Crkva ne smiju se poistovjećivati, ali ni razdvajati ili tek stavljati jedno uz drugo. Crkva nije stalno živi Krist, ali Isus Krist živi i djeluje u Crkvi kao svome tijelu".²²

Suodnos Crkve i kraljevstva Božjega

U broju 5 LG prikazuje Isusovu povezanost s kraljevstvom Božjim kao eshatonskom vrijednošću koja nastupa po njegovim djelima i riječima. Kraljevstvo je glavna tema Isusova propovijedanja, a njegovo sjedanje za

RAINER (ur.), 'Dominus Jesus'. *Anstössige Wahrheit oder anstössige Kirche? Dokumente, Hintergründe, Standpunkte und Folgerungen*, LIT Verlag, Münster 2001., str. 79-84, 229-245. U bilješci 22 na str. 237 donosi nekoliko novijih članaka o problematici u vezi sa "subsistit".

²⁰ Pod naslovom "Present Situation and Future of the Ecumenical Movement" engleski tekst predavanja objavljen u biltenu: *The Pontifical Council For Promoting Christian Unity - Information Service*, N. 109 (2002/I-II), 11-20.

²¹ W. KASPER, nav. članak, br. 5, str. 18.

²² Isto, str. 18-19.

stol s otpisanima i iscjeljivanje bolesnih znak je nastupa kraljevstva Božjega. Stoga je obraćenje potrebno svima kako bi se otvorili za Božju vladavinu koja nastupa po Kristu.²³ Poslanje Crkve je navješćivati Kraljevstvo Božje i Kristovo te ga ustanovljivati u svim narodima. Obavljajući svoje poslanje u ljudskoj povijesti, Crkva "sačinjava (*constituit*)²⁴ klicu i početak toga Kraljevstva na zemlji. Međutim, dok ona polagano raste, teži za savršenim Kraljevstvom i svim svojim silama nada se i želi da se sa svojim Kraljem sjedini u slavi" (LG 5,2).

Deklaracija je naslovlila u latinskom izdanju peto poglavlje: "De Ecclesia ut regno Dei et Christi regno" iz čega bi izlazilo da je Crkva istovjetna s Kraljevstvom Božjim. Talijanski tekst ima: "Chiesa, Regno di Dio e Regno di Cristo." Naši su prevoditelji zadržali dvije točke u koje su neki prijevodi prerekli latinsko "ut": "Crkva: kraljevstvo Božje i Kristovo kraljevstvo." Tako npr. ima službeno englesko izdanje. U tekstu koji slijedi Deklaracija navodi LG 3 gdje je rečeno da je Krist osnovao nebesko kraljevstvo na zemlji te da je u Crkvi prisutno Kristovo kraljevstvo u misteriju. Zajedno s LG 9 Deklaracija podsjeća katolike da je Crkva sjeme i početak kraljevstva, ali "ono ima eshatološku dimenziju; ono je stvarnost prisutna u vremenu, no do njezina punog ostvarenja doći će tek po dovršetku ili ispunjenju povijesti" (DI 18,1). Zatim priznaje da u Svetom Pismu i nauci učiteljstva nije strogo definiran pojam kraljevstva Božjega i Kristova i stoga postoje razlike u tumačenju toga pojma. "Ipak, nijedno od tih mogućih objašnjenja ne smije nijekati ili na bilo koji način poreći tijesnu povezanost Krista, Kraljevstva i Crkve." Zatim navodi br. 18 iz enciklike *Redemptoris missio* gdje je istaknuto da se poimanje Kraljevstva izobličuje u puku ljudsku i ideološku uredbu, ako ga odvajamo od Krista i Crkve. Papa dopušta da Crkva nije sama sebi svrhom, jer

²³ Od obilne egzegetske literature o kraljevstvu Božjem prema Isusovu učenju i postupanju, usp. R. DEVILLE - P. GRELOT, "Kraljevstvo", u: X. LÉON-DUFOUR (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb 1969., st. 440-449; R. SCHNACKENBURG, *Règne et royaume de Dieu. Essai de théologie biblique*, Éditions de l'Orient, Paris 1965. (izvornik njemački: *Gottes Herrschaft und Reich*); J. GNILKA, "Die Botschaft von der Herrschaft Gottes", u svom djelu: *Jesus von Nazareth. Botschaft und Geschichte*, Herder, Freiburg 1990., str. 87-165; H. MERKLEIN, *Jesu Botschaft von der Gottesherrschaft. Eine Skizze*, KBW, Stuttgart 1981.; H. SCHÜRMAN, *Gottes Reich - Geschick Jesu. Jesu ureigener Tod im Licht seiner Basileia-Botschaft*, Herder, Freiburg 1983. Za tumačenje zaziva "Dodi kraljevstvo tvoje" (Mt 6,10; Lk 11,2), usp. A. REBIĆ, *Oče naš. Molitva Gospodnja*, KS, Zagreb 1973., str. 47-56. Za Isusov poziv na traženje kraljevstva Božjega i oslanjanje na providnost (Mt 6,33; Lk 12,31), usp. M. ZOVKIĆ, *Isusove paradoksalne izreke*, VVTŠ, Sarajevo - Bol 1994., str. 192-247.

²⁴ Hrvatski službeni prijevod ima ovdje "postavlja".

je usmjerena na Božje Kraljevstvo "kojemu je klica, znak i oruđe. Pa ako se Crkva i razlikuje od Krista i Kraljevstva, ona je s njima neraskidivo povezana".

U br. 19 DI s Papom dopušta da Duh Sveti djeluje izvan vidljivih granica Crkve i zato se Kraljevstvo Božje ne poistovjećuje s Crkvom u njezinoj povijesnoj fazi. Crkva se treba zalagati da Kraljevstvo dopire do svih: do ljudske osobe, društva, cijeloga svijeta. S Papom iz RM 15 Deklaracija kaže: "Raditi za Kraljevstvo znači spoznati i poticati božanski dinamizam koji je nazočan u ljudskoj povijesti i koji je preobražava. Graditi Kraljevstvo znači raditi za oslobođenje od Zla u svim njegovim oblicima. Ukratko, Kraljevstvo Božje jest očitovanje i izvršavanje njegova nauma spasenja u svoj njegovoj punini" (DI 19,1). Iz jednostranih gledanja onih koji govore da bi Crkva trebala biti za druge kao što je Krist sav za druge, Papa u RM 17 i DI u 19,2 daju naziv "regnocentizam" teološkoj struji koja u želji za dijalogom s nekršćanima u radu na uspostavi vladavine Božje naglašava teocentizam, stidljivo prelazeći preko uloge Krista. "Kraljevstvo kako ga oni shvaćaju dovodi do zanemarivanja ili potcjenjivanja Crkve, kao reakcija na pretpostavljeni eklezio-centrizam prošlosti, pa i zato što oni Crkvu drže samo znakom, koji uostalom nije jednoznančan." Za katolike ostaje obvezatna vjera o jedinstvenom odnosu te povezanosti Krista, Crkve i Kraljevstva Božjega.

Meni nije poznato da kod nas ima katoličkih teologa koji bi "teocentristički" razmišljali i pisali o Kraljevstvu Božjem i povijesnom svijetu, ali kao bibličar znam da je Kraljevstvo Božje središnja vrijednost Isusova propovijedanja i djelovanja kojoj starija egzegeza i eklezio-logija nisu poklanjali dostatnu pažnju. Ono ima zemaljsku ili povijesnu fazu te nebesku ili eshatonsku fazu. Među hrvatskim bibličarima proučavanjem Kraljevstva Božjega posebno se bavi dr. fra Božo Lujčić i nadam se da će nas obogatiti rezultatima svoga istraživanja.²⁵ U jednom razgovoru rekao mi je da je za njega kraljevstvo Božje novi Božji svijet. Također iz proučavanja dokumenata i duha Drugog vatikanskog sabora znam da se današnji katolici osjećaju dužni i dorašli zajedno s drugim ljudima graditi humaniji svijet. Današnje crkveno učiteljstvo ne ostaje kod kritike nepravdi i zla u svijetu nego pridonosi ispravljanju nepravdi i otklanjanju posljedica zla. To je rad na zasađivanju Kraljevstva Božjega.

²⁵ Usp. njegove radove: *Božji tragovi. Biblijska mjesta i događaji*, Svjetlo Riječi, Livno 1996.; *Biblijska promišljanja sadašnjega trenutka*, KS, Zagreb 1998.; "Evangelje u evanđelju. Usporedba o ocu i dvojici sinova (Lk 15,11-32)", u: *Verbi minister et omnis creati cultor. Zbornik u čast fra Vitomira Slugića*, Franjevačka teologija, Sarajevo 1998., str. 173-191; *Iskre ljubavi iz evanđelja*, KS, Zagreb 2001.

Zaključak

Ekleziologija Deklaracije *Dominus Iesus* bitno ovisi od kristologije. Priredena je u jubilejskoj godini 2000. kao podsjetnik katolicima što trebaju obvezatno vjerovati o Kristu i Crkvi.

Bitne crte ekleziologije DJ su: valjanim krštenjem svi obraćenici ulaze u Crkvu Kristovu, ali se punina crkvenosti nalazi samo kod katolika zbog apostolskog nasljedstva i euharistije. Saborski izraz "subsistit" Deklaracija tumači s "nastavlja pooptuno postojati samo u Katoličkoj Crkvi". Iz jedincatosti Krista uprisutnitelja Kraljevstva Božjega izvodi usku povezanost Crkve s Kraljevstvom Božjim u povijesnom svijetu. Sve ovo Crkva o sebi vjeruje. Katolike podsjeća Kongregacija za nauk vjere na početku novoga tisućljeća da ove istine vjere o Crkvi nisu političke ni ideološke tvrdnje. Čini mi se da pri tome ne vodi dovoljno računa kako se odijeljeni kršćani također pozivaju na vjeru kojom se osjećaju vezani u svojoj savjesti. Deklaracija ne donosi ništa doktrinalno novo, ali pokušava protumačiti i doreći ekleziologiju Sabora na zatvoren način, ne vodeći dovoljno računa o kršćanima koji nisu katolici i drugim ljudima dobre volje s kojima katolici mogu i trebaju činiti današnji svijet humanijim. Smatram da su kardinali Cassidy i Kasper dobro učinili što su kritizirali opću intonaciju dokumenta pokazavši time našim partnerima u dijalogu da u Katoličkoj Crkvi smiju postojati dopuštene razlike.

ECCLESIOLOGY OF DECLARATION *DOMINUS IESUS*

Summary

Ecclesiology of *Dominus Iesus* (DI) depends upon its teaching on uniqueness of Christ and it is depicted in chapters four, five and six of this magisterium document. This author analyzes chapter four on uniqueness and unity of the Church and chapter five on close relation of the Church to God's reign. Baptism and valid eucharist are criteria for full ecclesiality and in this sense DI explains the Latin expression *subsistit* of the Constitution *Lumen Gentium* 8. The Church is permanently tied to God's kingdom because she is a kind of germ and budding force of the Kingdom in the historical world (cf. LG 5), but not identical with it. The Pope in *Redemptoris Missio* 17 and DI in 19,2 point out at the danger of "regnicentric" or "theocentric" tendency in inter-religious dialogue. This author does not see any signs of favoring such tendency among Croatian the-

ologians. Siding with some foreign Catholic theologians and prelates, he reproaches to DI a certain rigidity in formulating the bounding truths of Catholic faith about Christ and Church, without sufficient evaluation of the effects of Ecumenical and Inter-religious dialogue which have been reached so far.